

احیای دینی در جمهوری آذربایجان

سرویس آذربایجان / خبرگزاری آران

ولی جباری

کارشناس ارشد جامعه‌شناسی شیعیان

مقدمه:

این روزها وقتی صحبت از وضعیت سیاسی - اجتماعی شیعیان جمهوری آذربایجان می‌گردد، به دلیل سیاست‌های مختلف حکومت این کشور در تحت فشار قرار دادن دینداران و تضعیف حقوق شیعیان در طول سالیان گذشته، آنچه که در اذهان بیشتر متبادر می‌شود، اسلام ستیزی محافل دولتی است و موضوع احیاء آموزه‌های اصیل دینی و گرایش‌ها رو به تزايد تشیع خواهی چندان مطرح نمی‌گردد، در حالی که این نکته مهم را باید یادآور شویم که فشارهای بیرونی و اقدامات سلبی دولت در پی تحرکات مردمی به وجود می‌آید و اگر احیاء گری شیعی و اقدامات اجتماعی و تشیع طلبی دینداران این کشور وجود نداشت، تحرکات ضد دینی محافل دولتی این کشور ایجاد نمی‌شد. احیاء آموزه‌های دینی در جمهوری آذربایجان طی یک دهه گذشته همواره از روند رو به رشدی برخوردار بوده است که به تبع آن، تلاش‌ها برای سرکوب شیعیان نیز افزایش یافته است که این تلاش‌ها با خواست قدرتهای فرامنطقه‌ای و نیز فرقه‌های انحرافی هماهنگی داشته است و در حقیقت ایجاد برخی جریانهای به اصطلاح دینی انحرافی مثل وهابیت، نورچی‌ها، مسیونرهای مسیحی، صوفی‌گری و... در تکمیل اقدامات ضد شیعی محافل دولتی بوده است.

در این مقاله ابتدا از طریق بررسی تحلیلی نظر سنجی‌های صورت گرفته در خصوص مسائل دینی - سیاسی جمهوری آذربایجان؛ وضعیت احیاء آموزه‌های اصیل شیعی در این کشور مورد مطالعه علمی قرار خواهد گرفت و پس از آن ضمن بررسی زمینه‌ها و دلایل احیاء دینی در جمهوری آذربایجان گوشه‌هایی از اقدامات و فعالیت‌های مردم دیندار و شیعه جمهوری آذربایجان در عرصه‌های سیاسی، اجتماعی، فرهنگی، بین‌المللی و... که بر مبنای آموزه‌های اصیل شیعی صورت گرفته‌اند مورد بحث و کنکاش قرار خواهند گرفت.

بخش اول (تمایلات دینی و سیاسی جمهوری آذربایجان به استناد نظر سنجی‌های موجود

چنانچه بخواهیم ارزیابی واقعی و به دور از هرگونه پیش‌داوری از تمایلات دینی و سیاسی مردم جمهوری آذربایجان داشته باشیم مناسب است از نگاه کشورهای غربی به این موضوع بپردازیم، نتایج نظر سنجی یکی از موسسات نظر سنجی غربی تحت عنوان آدام در خصوص مسائل دینی - سیاسی جمهوری آذربایجان نشان می‌دهد که 49% از مردم خواستار اداره کشور بر اساس اصول دینی هستند و 65% نیز با فعالیت‌های غیردینی و مبلغین دینی انحرافی و غیراسلامی مخالف می‌باشند. حدود 35% ضرورت حضور گروه‌های شیعی اسلام‌گرا را در انتخابات خواستار بوده‌اند. 90% از پاسخگویان از اعتراض مردمی نسبت به درج کاریکاتور موهن بر علیه پیامبر(ع) حمایت کرده‌اند. در این نظر سنجی 51% صداقت غرب در مبارزه بر علیه تروریسم بین‌الملل را غیر واقعی دانسته‌اند.

این ارزیابی نشان می‌دهد: اکثریت مردم جمهوری آذربایجان صداقت غرب در مبارزه با تروریسم بین‌المللی را باور ندارند؛ مخالفت قاطع مردم با درج کاریکاتور موهن و موافقت آنان با اداره کشور به وسیله احکام اسلامی علیرغم وجود تبلیغات وسیع ضد دینی بیانگر تعصبات دینی مردم می‌باشد، ضمن اینکه حمایت قابل توجه از حضور گروه‌های شیعی اسلام‌گرا در انتخابات و ضرورت فعالیت‌های سیاسی نیز موضوع قابل تامل به نظر می‌رسد. (نشریه روسی زبان باکین سکیه و دوموستی؛ 85/3/20)

مرکز مطالعات ینی شرق جمهوری آذربایجان نیز به دنبال حملات رژیم صهیونیستی به غزه، در یک تحقیق میدانی در ارتباط با تمایلات دینی، سیاسی مردم این کشور آماری را منتشر کرد که حاکی از مخالفت جدی و اکثریت قریب به اتفاق مردم با جنایات صهیونیستها و ضرورت مقابله با آن است. این نظرسنجی در بین 200 نفر (100 نفر مرد و 100 نفر زن) انجام شده بود. طبق این نظر سنجی: 76.5% پاسخ دهندگان اسرائیل را مقصر می‌دانند و 12% نیز علت هجوم اسرائیل را تحریک حماس دانستند. 64% پاسخ دهندگان هجوم به غزه را وحشی‌گری و قتل عام نامیده و 18% عرصه آزمایش سلاح و 6% دفاع از خود نامیدند. 93% پرسش‌شوندگان قتل عام کودکان، زنان و سالخوردهگان را محکوم و 5.5% از پاسخ دهندگان (11 نفر) این قتل عام را نتایج غیر قابل انکار جنگ دانستند و 84% نیز گفتند هیچ بهانه‌ای نمی‌توان برای آن آورد. 69% پاسخ دهندگان هدف اسرائیل را بمباران فلسطین و غزه اعلام کردند. 77% سوال‌شوندگان اعلام کردند که چون اسرائیل به اهداف خود نرسید جنگ را تمام کرد. 69% (138 نفر) حماس را حرکت مقاومت فلسطینیان برای آزادی و 11.5% (23 نفر) حرکت گروه مخالف و فقط 9.5% (19 نفر) تشکیلات تروریستی نامیدند. 81% دید منفی و 16% دید مثبت به اسرائیل داشته‌اند. 66% مخالف رابطه دولت آذربایجان با اسرائیل بوده و 23% خواستار روابط متعادل بوده‌اند. 69.5% سوال‌شوندگان اسرائیل را مانند ارمنستان دولت اشغالگر نامیدند و 83.5% سوال‌شوندگان اعلام کرده‌اند؛ دولت‌های مسلمان در زمان جنگ عکس‌العمل‌های لازم را انجام ندادند و فقط 13.5% اعلام کردند که دولت‌های مسلمان عکس‌العمل‌های لازم را انجام دادند. 56.5% پاسخ دهندگان اقدامات آذربایجان در جنگ غزه را نامناسب، 32% معمولی و متعارف و 11.5% مناسب اعلام نمودند. 86% ضرورت اتحاد دولت‌های مسلمان را خواستار و 93.5% از تشکیل دولت

فلسطین حمایت و 79% به ممانعت اسرائیل ازتشکیل دولت فلسطین معتقد بوده اند. بطورکلی اکثریت شرکت کنندگان: 83.5% (163 نفر) در نظر سنجی مزبور حمایت کامل خود از ملت فلسطین را اعلام نمودند (خبرگزاری ایرنا، 7/11/6 و نیز، 2009.01.24, Baku, yenisharq.org)

آنچه از مجموع این نظر سنجی ها به ذهن متبادر می گردد اینکه علیرغم تلاشهای هفتاد ساله کمونیستها و نیز با وجود همه اقدامات ضد شیعی موجود در جمهوری آذربایجان، مردم این کشور به جهان اسلام تعلق داشته و تمایلات سیاسی اجتماعی آنان گویای رشد باورهای دینی آنان طی سالهای اخیر می باشد.

بخش دوم (زمینه ها و دلایل احیاء دینی در جمهوری آذربایجان)
انقلاب اسلامی ایران

اگر بخواهیم تاریخ احیاء دینی را در این کشور در دهه های اخیر جستجو نمائیم، بایستی حداقل تاریخ سه دهه پیش مردم این منطقه را مرور نمائیم که با وقوع انقلاب اسلامی ایران احیا شده است. موضوعی که در بیشتر جنبشها و نهضت‌های اسلامی، شیعی و آزادیخواه جهان حاضر نیز مصداق پیدا می کند. پیروزی انقلاب اسلامی ایران سبب خیزش و خودآگاهی ملل مسلمان شد و در این مسیر جمهوری آذربایجان با سابقه وابستگی ارضی و مشترکات فرهنگی و دینی با ایران، تأثیرات زیادی را پذیرفت و بقول دینداران این کشور، انقلاب ایران برکتی برای ملت جمهوری آذربایجان بود.

حاج علی اکرام علی یف رهبر اسبق حزب اسلام جمهوری آذربایجان در کتاب خاطرات خود می گوید: با پیروزی انقلاب اسلامی ایران، معارف اسلامی را با تاسی از بنیانگذار انقلاب اسلامی تحرک بخشیدیم. ترس و واهمه گذشته از بین رفت و به نوعی حس شجاعت و نترسی ظهور کرد. دلبستگی و محبت مومنین به امام خمینی (ره) آقدر بود که نیروهای امنیتی و انتظامی حکومت‌های کمونیستی گذشته و حتی حکومت کنونی، آنها را در مطبوعات و محافل خصوصی و عمومی به خمینی چی ها شهرت داده بودند. با توجه به اینکه حکومت و عوامل امنیتی می خواستند با این عنوان ما را درپرونده خود و در میان مردم بشناسانند، وابسته به امام خمینی (ره) معرفی می کردند. می خواستند یک نوع اکراه نسبت به ما در بین مردم و برای خود نیز شناخت اطلاعاتی ایجاد نمایند. بدلیل اینکه ما طرفدار و مبلغ اهل بیت(ع) بودیم، آنها درصدد ایجاد نفرت مردمی در ما بودند. چون امام خمینی(ره) را تبلیغ می کردیم و او را نایب امام زمان(عج) معرفی می نمودیم، مارکهای جاسوسی به ما می زدند(علی یف، 1385، ص 77-72) سایر دینداران این کشور نیز احیای دینی و گرایشات مذهبی را با وقوع انقلاب اسلامی مرتبط و موجب تشدید در اسلام خواهی بیان می کنند.

فروپاشی شوروی اتحاد جماهیر شوروی

این تمایلات و بازگشت به اسلام و اعتقاد به اسلام سیاسی، بعد از فروپاشی شوروی و استقلال این کشور رشد بیشتری پیدا می کند و اسلام گرایان و معتقدان به توانایی اسلام در اداره امور سیاسی و اجتماعی روزبه روز بیشتر شده و مردم خواستار تربیت اسلامی فرزندان خود از طریق مبانی اسلامی می شود. در تحقیقی که در سال 1994 در شهر گنجه صورت گرفته بود، این نظریه را تأیید می کند. در این تحقیق 77% مردم از آگاهی اسلامی موجود در جمهوری آذربایجان رضایت ندارند. میزان نارضایتی از موقعیت اسلام 76% می باشد. 79/7% علت عدم برپایی دین اسلام را در ممانعت حکام قبلی، 74/2% بی سوادی ملاها 63% نادانی مردم، 87% خواستار تشکیل اسلام حقیقی در آذربایجان، 86% خواستار مومن بودن و مسلمان واقعی شدن، 88/8% خواستار تربیت اسلامی فرزندان و 91/4% خواستار یادگیری مسائل اسلامی و 88/4% خواستار یادگیری و علاقمند به ادبیات اسلامی، 88/4% تعصب مسلمانی و 88/4% علاقه به قرآن داشته و 80/9% خواستار احترام به روحانیون شده اند. (جباری، 1385، ص 94)

سیاست‌های دولت آذربایجان در اوایل استقلال

با ثبات سیاسی و اجتماعی نسبی به وجود آمده در دوران حاکمیت حیدر علیو در سالهای 1992-2000 و گسترش تمایلات دینی، وی که سابقه و تجربه زیادی در کنترل و سرکوب دینداران در دوران حکومت شوروی داشت، جریانات و طرفداران افکار اسلامی را به شدت سرکوب کرده و زندانی می کند و در این مقطع نمود بیرونی فعالیت‌های اسلامی کمتر می شود اما به اعتقاد مردم این کشور توجه و تمایل به آموختن احکام و مبانی اعتقادی اسلامی انفرادی و جمعی و مخفیانه بیشتر می گردد.

با وجود ممنوعیت و ورود کتب دینی به این کشور، مردم به این فشارها توجه نکرده و همچون گذشته به فراگیری مبانی شیعه گری می پردازند(اگرچه در این آموزش ها خلاء ها و نواقص بسیاری وجود داشته است) حساسیتهای بسیار و محدودیتهای زیادی در انتشار و توزیع ادبیات شیعی ایران به وجود می آید و در حالیکه نسبت به نفوذ و حضور مذهبی کشور ترکیه حساسیت چندانی نشان داده نمی شود ولی فروش و توزیع کتب ادبیات و معارف اسلامی ایرانی در جمهوری آذربایجان ممنوع می شود ولی در حقیقت امر، مسلمانان جمهوری از این سانسور رنج نمی برند؛ زیرا بخش عمده کتابها و رساله های ممنوع شده مراجع ایران به راحتی قابل دسترس می باشد.(بایرام زاده، 2008)

بخش دوم (نشانه ها و نمودهای احیاء دینی در جمهوری آذربایجان)

افزایش تمایلات مردمی به مبانی شیعه گری طی سالهای گذشته

علاقتمندی به منابع اصیل دینی بخصوص قرآن کریم، نهج البلاغه، اصول کافی، تفسیر المیزان، زندگینامه و پیام امام خمینی (ره) به گورباچف و صدها کتاب از آثار شهید مطهری، آیت الله مصباح، امام خمینی (ره)، آیت الله سبحانی، دکتر شریعتی، و... از جمله آثاری می باشد که روزبروز بر جویندگان این کتاب افزوده می شود و شاهد افزایش تمایلات دینی و تلاش مردم برای بالا بردن دانسته های دینی هستیم. یکی از مطبوعات نه چندان موافق با مبانی دین اسلام می نویسد «ضمن بازدید از چند کتاب فروشی سیار و ثابت در شهر، فروشندگان اعلام داشتند: تمایل به کتب دینی در میان جوانان افزایش یافته است. این در حالی است که بدلیل مشکلات مادی و عدم جذابیت سایر کتب، تعداد کسانی که

کتاب دینی می خوانند در 15 سال اخیر بسیار کاهش یافته است ، اما امکان فروش کتابهای دینی همیشه وجود دارد و نزدیک به 60 الی 70 درصد کتابهایی که فروخته می شوند، کتب دینی هستند. در این میان قرآن و ادعیه سرآمد هستند. توجه قشر میان سال به کتب دینی کم است. زیرا جوانی آنها در دوره شوروی سپری شده است. اکثریت بانوان محجبه را نیز قشر جوان تشکیل می دهد. علاقمندی قشر جوان به کتب دینی نسبت به قشر میان سال بسیار متفاوت است. کتابهای دینی موجود در فروشگاه ها با موضوعات و عناوین مختلف می باشند . مولفان اکثریت آنها خارجی بوده و به زبان آذربایجانی ترجمه شده اند. در میان آنها کتب دینی با موضوعات تاریخ اسلام ، مراسم دینی و عبادتگاه های دینی بیش از سایرین دیده می شوند. کتب مربوط به سایر ادیان نیز در میان کتابهای دینی وجود دارند که اغلب دارای چاپهای نفیس می باشند. فروش کتب دینی که با حروف کرپل چاپ شده است هنوز هم ادامه دارد. اکثر این کتابها در سالهای 90 ترجمه شده اند. به گفته فروشندگان علاقمندی به کتب دینی در ایام رمضان و محرم بیش از سایرین است. به سبب افزایش تعداد کسانی که در این ماهها روزه می گیرند و نماز می خوانند، فروش کتب دینی نیز افزایش می یابد. از کتبی که بیشتر مورد توجه جوانان قرار دارد؛ نصاب پیامبر (ص) برای ازدواج کنندگان ، احادیث امام علی (ع) و تفاسیر قرآن را می توان نام برد. (روزنامه باکوخبر؛ 87/06/20)

همدردی با مسائل جهان اسلام و بزرگداشت روز جهانی قدس

مردم دیندار این کشور در مقاطع مختلف نسبت به مسائل و موضوعات مختلف جهان اسلام واکنشهای متعددی را نشان داده اند. روز قدس را از اولین سالهای استقلال با توجه ویژه ای برگزار کرده اند و سال به سال بر اهمیت آن افزوده شده است. این در حالی است که حکومت این کشور با تاثیر گذاری کشورهای فرامنطقه ای از برگزاری آن ممانعت کرده است . تجمعات خیابانی و برگزاری کنفرانسها ، نمایشگاهها ، میزگردها و سایر برنامه ها در حمایت از مردم فلسطین نشانه هایی از این احیای فکری و عملی از ناحیه مردم این کشور بوده است. این دغدغه موجب شد در سالجاری تجمع مردم این کشور در مقابل سفارتخانه رژیم صهیونیستی به واکنش حکومت منجر شود و تجمع کنندگان توسط نیروهای حکومتی دستگیر و به حبس محکوم گردیدند و در سایر شهرهای کشور نیز از جمله گنجه ، آستارا ، لنکران و... این تجمعات برگزار می گردد.

مبارزه با توهین به مقدسات دینی و تخریب مساجد

از دیگر مصادیق احیای گری دینی شیعیان این کشور ، واکنش شدید به اهانت کنندگان به مقدسات دینی و مراجع عظام تقلید بوده است که در طول سالهای گذشته شاهد تحركات مختلف میدانی و رسانه توسط مردم متدین این کشور می باشیم بطوریکه به عنوان مثال در مقابله با توهین سردبیر یک نشریه (نشریه صنعت) به مقدسات دینی، آنقدر اصرار کردند که دولت لائیک این کشور مجبور شد نامبرده را به حبس دو ساله محکوم کند و نشریه را تعطیل نماید. (خبرگزاری توران؛ 86/02/15)

اوج پیروزی و مقابله مردم این کشور با اسلام ستیزی ، جلوگیری از تخریب مساجد بخصوص تخریب مسجد حضرت فاطمه الزهرا (س) در شهر باکو بود که با وحدت دینداران و حمایت مراجع عظام تقلید و اسلام گرایان سایر کشورها بخصوص جمهوری اسلامی ایران و ترکیه در اردیبهشت ماه سال جاری به دست آمد. مقابله و لغو گشایش پارک دوستی اسرائیل و جمهوری آذربایجان ، مقابله و مخالفت با حضور رژیم صهیونیستی و درخواست تعطیلی سفارتخانه آن ، مبارزه مستمر برای حضور بانوان محجبه در مراکز علمی و ارگانهای اداری ، از دیگر تمایلات دینی و احیای ارزشهای مذهبی و شیعی بوده است که این مبارزه هنوز هم ادامه دارد و صحنه های اجتماعی و مطبوعات و رسانه های این کشور به تقابل دینداران تبدیل شده است. (نشریه ینی مساوات؛ 86/10/9، خبرگزاری ترند نیوز؛ 87/2/13 ، نشریه اخو ؛ 87/02/28 ، خبرگزاری جمهوری اسلامی ایران و نیز خبرگزاری آران : 6 و 7 و 8 / 1388/4)

بزرگداشت مناسبتهای دینی

رفتار اجتماعی مردم جمهوری آذربایجان در مناسبتهای مختلف اسلامی نمود خوبی از احیاء ارزشهای دینی در جمهوری آذربایجان می باشد، حضور در مساجد و اماکن مذهبی و زیارتی ، برگزاری مراسم مذهبی در اعیاد و وفیات اسلامی بخصوص در مراسم ماههای رمضان و محرم و صفر ، رشد روز افزون و قابل توجهی به خود گرفته است. هم اکنون عزاداری حسینی(ع) در جمهوری آذربایجان تبدیل به یک فرهنگ گردیده و مراسم عزاداری به محل تعلیم آموزه های شیعی نیز تبدیل می شود. روحانیون و مداحان اهل بیت (ع) در مراسم عزاداری با بیان فلسفه قیام امام حسین (ع) ، معضلات موجود در زمینه رواج بی اخلاقی ها در جامعه ، فعالیت مسیونری ها و فرقه های انحرافی، قیام مردم فلسطین و... را یادآور شده و خواستار همت مردم برای مبارزه با این معضلات می گردند. این مراسم تبدیل به تظاهرات سیاسی و ابراز عقیده دینی - سیاسی مردم و سخنرانان می شود و حوادث جهان ، معضلات اجتماعی و سیاست داخلی و... در آن مطرح می شود. آنچه پر واضح است اینکه هر ساله بر تعداد شرکت کنندگان در عزاداریهای محرم افزوده می شود و وقتی از کوچه های باکو عبور می کنیم ، شاهد برافراشته شدن پرچمهای سیاه بر درهای منازل مردم هستیم. در چند سال اخیر در ماه مبارک رمضان اهمیت زیادی پیدا کرده است. یکی از مومنین در ماه رمضان سال 1385 می گفت : امسال بیش از 50٪ مردم روزه گرفته اند و تعداد کسانی که روزه می گیرند، روزبروز بیشتر می شود. مردم شاید حجاب خود را حفظ نکنند اما برای روزه اهمیت می دهند. چهره شهر ها نیز تغییر پیدا می کند. در سال 1387 برای نخستین بار تابلوها و پلاکاردهای بزرگ تبلیغی ویژه ماه مبارک رمضان در شهر باکو پایتخت جمهوری آذربایجان نصب شده است. در این تابلوها ، فضیلت معنوی و اهمیت روزه گرفتن برای تندرستی و سلامتی منعکس شده و به تعداد قابل توجه درمعا رب عمومی، میادین و تقاطع های شهر سه میلیون نفری باکو نصب شده که این اقدام برای اولین بار در این جمهوری به خصوص پس از استقلال این کشور در سال ۱۹۹۱ از شوروی انجام شده است. (روزنامه نبض، 87/6/28)

مطبوعات و رسانه ها به موضوعات دینی می پردازند و اسلام گرایان با در اختیار گرفتن نشریات ، ساینها ، کتب دینی ، و... اقدام به انتشار و بیان افکار و اعتقادات مذهبی می کنند. در چند سال گذشته دوبلاژ و پخش فیلم و مجموعه های تلویزیونی اسلامی مثل امام علی (ع) ، تنهاترین سردار ، ولایت عشق ، معصومیت از دست رفته ، سفیر ، یوسف

پیامبر، اصحاب کهف و دهها فیلم و مجموعه تلویزیونی مذهبی و اجتماعی جزو سیاستهای کاری دینداران آذری این کشور قرار گرفته است و رسانه های آذری نیز بدلیل تمایلات و درخواستهای شدید مردم، این فیلمها را پخش می کنند که نظرسنجی های صورت گرفته حاکی از توجه ویژه مردم به این برنامه ها می باشد. مسافرانی که به جمهوری آذربایجان سفر می کنند، می گویند: حضور کمی و کیفی مردم و توجه ویژه به شعائر اسلامی مخصوصاً نماز، روزه، پرداخت وجوهات شرعی، حجاب و... زیاد شده است. مساجدی که روزگاری در غربت حضور نمازگزار به سر می برد، امروزه از حضور باشکوه مردم مهیج می شود. آموزش احکام و عقاید اسلامی توسط طلاب علوم دینی بصورت جمعی یا انفرادی در مساجد و خانه ها انجام می شود و از هر امکانی برای تبلیغ و ترویج معارف اسلامی استفاده می شود. در اقصی نقاط این کشور دغدغه های دینی وجود دارد و نسبت به موضوعات دینی حساسیت خاص وجود دارد که دهها تظاهرات و تجمعات مردمی در اکثر شهرهای این کشور در اعتراض به سوزاندن قرآن در آمریکا از آن جمله می باشد.

افزایش فعالیت سیاسی گروههای شیعی

در حالی که تا چند سال قبل گروههای اسلامی موجود در کشور بیشتر در حزب اسلام و یکی دو گروه اسلامی محلی منحصر شده بود، لیکن امروزه دهها جمعیت و تشکل سیاسی و اجتماعی در این کشور فعالیت می کنند که در مقاطع مختلف و نسبت به جریانات پیش آمده واکنش نشان می دهند و با کنار گذاشته شدن یکی، بقیه راه آنها را ادامه می دهند. امروز وقتی از شیعیان این کشور و یا صاحب نظران سیاسی از حضور و نفوذ و تعداد آنها سوال می کنی، تعداد آنها را رو به رشد می دانند. بعضی از تشکلهای مطرح سیاسی شیعیان این کشور عبارتند از:

- مرکز دفاع از آزادی اعتقادات دینی به رهبری الگار ابراهیم اوغلو

- حزب اتحاد به رهبری حاج خودات خودیف

- حزب اسلام به رهبری دکتر محسن صمداف

- حزب دموکراتیک اسلامی به رهبری طاهر عباس اف

- حزب فضیلت به رهبری حاج گوندوز حاجی اف

- حزب سبز به رهبری مائیس گل علی اف

- اتحادیه اجتماعی دیرلر به رهبری حاج مهدی

- اتحادیه اجتماعی بیرلیک به رهبری نامیک باباخان اف

مجمع دینی مسجد جامع شهر باکو (ایچری شهر) و دهها جمعیت و گروهها و تشکلهای دینی که در واکنش به مسائل داخلی و بین المللی تبدیل به گروههای سیاسی می شوند. علاوه بر آن ائتلاف با سایر تشکلهای همسو از جمله تشکیل ائتلاف اتحادیه نیروهای آذربایجان گرا، ائتلاف مقطعی با احزاب مخالف، ائتلاف مقطعی در زمان انتخابات و ارائه لیست مشترک، ائتلاف جمعیتها و گروههای مذهبی در حوادثی نظیر حمله رژیم صهیونیستی به غزه و لبنان، مبارزه با تخریب مساجد، روز قدس و... از آن جمله هستند.

افزایش پایگاههای اطلاع رسانی و مطبوعات گروههای شیعی

در چند سال اخیر شاهد رشد و گسترش رسانه های اسلام گرایان، حضور در برنامه های شبکه های تلویزیونی و رادیویی و همچنین ایجاد سایتهای مختلف می باشیم. با اینکه تعداد سایتهای و مطبوعات آنها در مقایسه با سایتهای ضد اخلاقی و وهابیان و معاندین اسلامی بسیار پائین می باشد، اما برای آشنا ساختن مردم با مسائل سیاسی جهان اسلام، تنویر افکار عمومی، جواب دهی به شبهات مختلف، ایجاد جنگ روانی بر علیه مخالفان، آگاه سازی مردمی نسبت به اجزای صورت گرفته بر ملل مسلمان و شیعیان کشور و... خوب رشد کرده است و در حالی که در گذشته مشکلات بزرگی در این زمینه وجود داشت، اما امروزه شاهد پر شدن گوشه هایی از این خلاء هستیم. به دلیل اینکه این نشریات با مشکلات شدید مالی مواجه هستند، به صورت دو روز در هفته، هفته نامه، ماهنامه و فقط تعدادی بصورت روزنامه منتشر می شوند که روزنامه دیرلر، نشریه سلام، نشریه نبض، نشریه بیرلیک، نشریه دعوت، نشریه ارث، نشریه پینی زمان، نشریه اسلام حقیقت لری، نشریه صدای اسلام، نشریه هارای از جمله نشریات گروههای شیعی محسوب می گردد.

نتیجه

آنچه بیان شد گوشه هایی از جریان شیعه گری، تمایلات و احیای دینی در جمهوری آذربایجان می باشد، طبیعی است چنانچه مخالفت محافل دولتی با اقدامات شیعی از میان برداشته شود و شرایط لازم برای اجرای برنامه های مذهبی فراهم گردد، نمودهای جریان شیعی و اسلام خواهی بیشتر از آنچه گفته شد، خود را نشان خواهد داد؛ و در حال حاضر اقدامات سلبی دولت در ارتباط با حرکتهای شیعی بهترین دلیل احیای دینی در جمهوری آذربایجان محسوب می گردد؛ طی سالهای اخیر، به موازات رشد جریان احیاء دین، اسلام ستیزی نیز تشدید شده است به طوری که مسلمانان این کشور آن را به حوادث و سرکوبهای 1937 دوران استالین تشبیه می کنند.

منابع:

1. بالچی، بایرام. «سرنوشت مذهب شیعه در آذربایجان بعد از فروپاشی شوروی»، اخبار شیعیان، 21 (1386).
2. جباری، ولی «علمای دینی جمهوری آذربایجان بعد از جدایی از ایران». آران، سال چهارم، 8 و 9 (1385).
3. علی یف، حاج علی اکرام. خاطرات. تدوین: عبدالحسین شهیدی ارسباران، تهران: مرکز اسناد انقلاب اسلامی، 1385.

4. Bayramzade, Samad, Azarbaycan islam madaniyyat abidalari. Baku: 2008

ب) روزنامه ها و رسانه های فارسی

1. خبرگزاری آران - تبریز

2. خبرگزاری جمهوری اسلامی ایران (ایرنا)

د) نشریات، رسانه ها و پایگاههای اطلاع رسانی (سایتهای آذری)

1- روزنامه باکو – تاریخ: 87/06/20

2- نشریه پینی مساوات - تاریخ: 86/10/9

3- خبرگزاری ترند نیوز - تاریخ: 87/2/13

4- نشریه اخو- تاریخ: 87/02/28

5- نشریه روسی زبان باکین سکبه ودموستی - تاریخ: 85/3/20

6- خبرگزاری توران؛ 86/02/15

7- روزنامه نبض، 87/6/28

- 8- پایگاه اطلاع رسانی (سایت) www.haqyolu.com. 2010
- 9- پایگاه اطلاع رسانی (سایت) www.islam-azeri.az. 2010
- 10 - پایگاه اطلاع رسانی (سایت) www.arannews.ir 2010.
- 11- پایگاه اطلاع رسانی (سایت) www.yenisharq.org. 2010
- 12- پایگاه اطلاع رسانی (سایت) www.deyerler.org. 2010
- 13- پایگاه اطلاع رسانی (سایت) Islaminsesi.az 2010
- 14- پایگاه اطلاع رسانی (سایت) www.islaminsesi.az. 2010
- 15- پایگاه اطلاع رسانی (سایت) www.faktxeber.com 2010.
- 16- پایگاه اطلاع رسانی (سایت) www.islamaz.com. 2010
- 17- پایگاه اطلاع رسانی (سایت) www.birlik.az 2010.